

superintendentens kompetence øges vedr. præsteansættelser, og han ser dette i nøje sammenhæng med kongens øgede indflydelse her. Vigtigst af superintendentens tilsynspligter var endvidere hans kontrol med præsternes embeds- og livsførelse, især via visitatser. Et hovedmotiv var her kongens krav om uniformitet.

Baseret på et omfattende kildemateriale har vi fået en gedigen redegørelse for de lutherske superintendents rolle som *kongetjenere*. Vigtig er også påvisningen af, at der længe inden enevælden var klare tendenser til den særlige embedsstand. Superintendenterne spillede en væsentlig rolle i denne udvikling. Det kan dog ikke skjules, at forfatterens ambition efter at gøre »superintendenten« til genstand for udelukkende »vanlige profanhistoriske problemstillinger« (s. 22) forekommer betænkelig, hans opfattelse af begrebet »reformation« synes diskutabelt (s. 9), det samme gælder hans forståelse af det lutherske syn på det almindelige præstedømme og på forholdet mellem åndelig og verdslig øvrighed, (jfr. hertil Ingun Montgomerys kritiske oppositionsindlæg i: Norsk Hist. Tidsskr. 1984, s. 168–183). Misforståeligt er det også, når forf. i forbindelse med Chr. III taler om, at »troen var et nødvendigt appendiks« (s. 7). Forf. synes dog selv at være opmærksom på det problematiske heri (jfr. anm. 1, s. 7).

Martin Schwarz Lausten

JØRGEN H. BARFOD: Christian IV's Nyboder. Nyboders første 100 år. Maritim Kontakt 5. Kbh., Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning, 1983. 208 s. Ill. 70 kr. + forsendelse og moms.

Jørgen H. Barfod har i flere arbejder beskæftiget sig med det syttende århundredes søhistorie; og nu er turen kommet til Nyboder. I en smuk bog, udgivet af Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning, beskriver han længernes opførelse, indretning og beboere samt dagligdagen i bebyggelsen. Desuden omtales kort Nyboders forgænger, som var Skipperboderne ved Holmens Kirke, og pendant, som var Christian IVs bådsmanskoloni på Møn og Bogø, ingen af disse to har tidligere været grundigt undersøgt af historikerne.

Forfatteren har gennemgået et omfattende arkivalisk materiale og gjort mange interessante fund. For eksempel kan han påvise årstallet for Nyboders grundlæggelse, idet man påbegyndte byggeriet på kongens bud i 1631. Derpå følges bydelens skæbne gennem de næste hundrede år, hvor længerne var på en etage, hvidkalkede og med rødmaledede døre og vinduer.

Fremstillingen koncentrerer sig især om en minutøs og meget kildenær præsentation af byggehistorien samt af beboernes professioner og antal – alt sammen refereret gade for gade, bolig for bolig. Men efter som der var cirka 600 lejligheder, virker denne omstændelige fremstillingsform noget tung. Hertil medvirker også de meget lange kildecitater, som endda ofte indeholder gamle svære ord, der ikke udlægges. Som eksempel skal blot nævnes »plitzfolkene«, der alene på siderne 18-21 optræder uforklaret 17 gange, (det betyder nærmest arbejdsmænd).

Stoffet er ellers spændende, og man får et glimrende indtryk af den forfærdelige overbefolkning og problemerne omkring bygningsvedligeholdelse, som opstod hurtigt efter Christian IV's død. Det var denne konges mening, at hver af

boligerne (som var på 34 kvadratmeter) skulle huse en familie. Men allerede i 1680'erne var de fleste huse blevet opdelt med skillevægge, så der kunne bo to familier i hvert; i 1728 boede der således i gennemsnit 12 personer, hvoraf 4 børn og mange logerende. I 26 af husene delte mellem 21 og 31 personer det stærkt begrænsede husrum!

Nyboders historie følger naturligvis den almindelige trend med problemperioder under Frederik III og Store nordiske Krig. Alt dette følges nøje af Barfod. Men han afbryder lidt abrupt sin skildring omkring 1728 – i stedet for eksempelvis at føre den frem til 1750'erne, hvor de første toetages længer blev opført. Bogen indeholder heller ingen sammenfatning eller antydning af, at alle de behandlede bygninger enten er nedrevne eller ombyggede i 1880-1890'erne (bortset fra den ene som i dag rummer Nyboder Mindestuer).

Alt i alt er der imidlertid tale om en bog, der redeligt præsenterer resultaterne af et omfattende arkivarbejde. Men den er ikke helt gennemarbejdet nok: der findes omfattende gentagelser, korrekturlæsningen har overset for mange fejl, og de hyppige opremssninger og citater gør som sagt selve fremstillingen tung. Forfatteren burde have påtaget sig at uddrage konklusionerne af sine undersøgelser; men der er på den anden side mange nye interessante detaljer at hente i værket. Dets mange kort og smukke tegninger bidrager til at gøre bogen mere spændende, og de udmærkede registre hjælper en til at finde rundt i informationsmængden.

Erik Gøbel

FINN ASKGAARD & ARNE STADE (red.): Kampen om Skåne. Kbh., ZAC og Co., 1983. 442 s., 40 plancher samt kort. 268 kr.

Fra foromtale til titelblad har sætternissen fjernet slutningen af dette værks oprindelige titel: årstallene 1675-1679. »Kampen om Skåne« er altså Skånske Krig. Bogen er ellers ikke specielt plaget af trykfejl, selv om den er tresproget (dansk-svensk-norsk). Den er pænt udført med mange illustrationer og kort (de sidste dog af noget vekslende kvalitet). Der er navneregister og illustrationsfortegnelse, men ikke en fortegnelse over kortene eller en samlet liste over den citerede litteratur.

Indholdsmæssigt dækker værket, foruden selve krigsforløbet, krigens historiografi, den udenrigs- og militærpolitiske baggrund, samfundet bag fronterne, og overgangen til fredstilstand. Dets styrke er de enkelte afsnits klare fremstilling af de ofte komplicerede sagsforløb. Mange steder præsenteres der nyt materiale og ny opfattelser.

Værkets store svaghed er, at dets atten afsnit er fordelt på ikke mindre end femten forfattere. Læseren mærker ganske meget til velkendte samleværksproblemer som inkonsekvent navneskik, mærkelige proportioner, og skildringer som ikke følges op i andre afsnit. Problemerne forværres af, at emnet er ét snævert sammenhængende forløb, og at en del bidrag som nævnt præsenterer nye resultater, som andre forfattere ikke kender. Det medfører for eksempel, at fremstillingen af den danske strategis problemer lægger stor vægt på de svigtende danske ressourcer, mens afsnittet om den danske krigsøkonomi sætter spørgsmålstegn ved denne ældre opfattelse.